

Grenzen aan de Groei-agenda; Samenvatting

echte prijzen in een vrije markt

Het kabinet komt binnenkort met een 'groeitagenda' en lijkt daarmee voorbij te gaan aan het inzicht dat in een eindige wereld geen eindeloze materiële groei mogelijk is. Voortgaan op de oude voet met een 'groeitagenda' is politiek ongeloofwaardig en juridisch onhoudbaar. Er is meer behoefte aan een 'grenzen aan de groei-agenda' waarin de huidige problemen niet met alleen technologische innovaties worden opgelost. Het is onvermijdelijk dat de maatschappij zich in een andere richting gaat ontwikkelen, waarbij de economische structuur geleidelijk zal veranderen. Daarin worden de werkelijke kosten van private activiteiten in rekening gebracht en wordt de vervuiler niet langer betaald. Uiteindelijk komt dat neer op een herziening van het belastingstelsel dat een weerspiegeling behoort te zijn van het maatschappelijke waardepatroon. Die verbinding met het waardepatroon geeft al aan dat het hier niet alleen om een technisch, maar ook om een moreel-ethisch vraagstuk gaat. Of een ontwikkeling als goed of als slecht moet worden beschouwd hangt alleen maar af van de werkelijke maatschappelijke doelstelling. Ten onrechte is economische groei vele decennia lang als de belangrijkste doelstelling gezien, terwijl het hooguit een middel kon zijn. Doel en middel zijn verwisseld. Onder de huidige omstandigheden zullen we opnieuw de vraag moeten beantwoorden wat we onder 'vooruitgang' verstaan.

In die gedachtegang kan van een 'rechtvaardig' *klimateleide* alleen maar sprake zijn wanneer iedere ton uitgestoten CO₂ dezelfde prijs heeft. Ieder molecuul CO₂ in de atmosfeer heeft namelijk dezelfde uitwerking ongeacht of het gaat om ruimteverwarming, auto, trein, vliegtuig of de CO₂ die vrijkomt bij het vervaardigen van producten. De klimaatdoelen worden dan gehaald bij de meest optimale toedeling (allocatie) van de consumptie. Zo'n uniforme CO₂-prijs zou de 'stip op de horizon' van 2030 moeten zijn. Aansluitend bij het recente klimaatakkoord zou de heffing zodanig hoog moeten zijn dat in 2030 de klimaatdoelen worden gehaald. Het is vervolgens aan de politiek om te corrigeren voor eventuele sociaal of economisch ongewenste effecten en uitzonderingen te 'gunnen'. Bijvoorbeeld kunnen lagere inkomensgroepen worden vrijgesteld voor de fossiele energie die ze nodig hebben om hun woning te verwarmen.

Om de nadelen van een substantiële CO₂-heffing voor het internationaal concurrerende bedrijfsleven te beperken kan Noordwest Europese *'Coalition of the Willing'* worden gevormd met een milieugerelateerde heffing aan de buitengrenzen van het betreffende gebied. Wanneer bijvoorbeeld producten uit China of de VS worden geïmporteerd, dient daarvoor (forfaitair) alsnog dezelfde CO₂-prijs te worden betaald over het CO₂ dat is vrijgekomen bij het productieproces.

Ook bij het streven naar een *'circulaire economie'* is het prijsmechanisme de enige effectieve beleidsmaatregel. Voor zover gebruik wordt gemaakt van nieuwe grondstoffen en materialen, wordt een hoog BTW-tarief van 20 % in rekening gebracht. Voor alle activiteiten en producten die betrekking hebben op recycling en reparatie wordt een tarief van 0 % BTW berekend. Op die manier wordt recyclen en repareren aantrekkelijk en wordt de levensduur van consumptiegoederen verlengd; spullen worden minder gauw weggegooid.

De afgelopen 30 jaar is tevergeefs geprobeerd om de *stikstofproblematiek* van de intensieve veehouderij beheersbaar te maken. De nu voorgestelde, wederom alleen maar technische maatregelen (enzymen in veevoer etc.) zullen ook nu niet effectief blijken te zijn, alleen al omdat ze (al dan niet opzettelijk) veel te ingewikkeld zijn.

Het gaat er juist om het beleid te vereenvoudigen en dat kan door de ingewikkelde milieu- en natuurnormen terug te rekenen naar de emissie van bedrijven, waarbij die normen in natuur en (grond-) water net niet meer worden overschreden. Op die manier kan per kaartenheid worden berekend hoeveel grootvee-eenheden per hectare kunnen worden gehouden. Daarnaast worden garantieprijsen ingevoerd of actief binnen de EU bepleit. Het prijsniveau kan in de loop van de tijd worden aangepast aan eventuele marktontwikkelingen (overschotten). Door tariefstelling aan de grenzen van de EU - of aan die van de NW-Europese coalitie - wordt oneigenlijke concurrentie, door bedrijven die tegen lagere prijzen aanbieden, voorkomen. Wanneer boeren worden geconfronteerd met de nieuwe,

wezenlijke beperkingen, zouden ze hun grond kunnen verkopen aan de overheid die de grond vervolgens structureel als een gemeenschappelijke ‘common’ in bezit houdt. Boeren kunnen de grond desgewenst onmiddellijk terugkrijgen in erfpacht, voor een zodanig laag tarief dat een goed inkomen mogelijk is bij een kleinere veestapel en/of minder intensief landgebruik.

De huidige *infrastructuur* is niet meer opgewassen tegen de nog steeds voortgaande groei van de bevolking en de groei van het consumptiepatroon. Zowel de fysieke (weg, spoor, energie, wonen) als de meer mentale infrastructuur (onderwijs, gezondheidszorg) raakt overbelast. Voor een ‘grenzen aan de groei-agenda’ betekent dit wat betreft de fysieke omgeving herwaardering van de *ruimtelijke ordening* zoals die voor 1990 bestond. Alleen op die manier is de enorme druk op de fysieke ruimte nog te optimaliseren. Daarnaast heeft de *publieke vervoersinfrastructuur* een inhaalslag nodig en zal het elektriciteitsnet moeten worden verzwaaard. De versterking van de onderwijs-infrastructuur is bij voorbaat het meest wezenlijke element van iedere ‘groei-agenda’, en is dat bij uitstek in deze tijden van structurele maatschappelijke verandering.

Het is ondenkbaar dat de hierboven genoemde transitities naar duurzaamheid kunnen worden uitgevoerd zonder wezenlijke hervorming van het *financiële bestel*. Het huidige bestel is daarvoor veel te instabiel. Private banken scheppen het geld op het verkeerde moment wanneer de vastgoedprijzen stijgen, waardoor steeds hogere hypotheeklen worden verstrekt en dus steeds meer geld wordt gecreëerd. Daardoor wordt nog verdere prijsstijging aangejaagd (procyclische sturing). Bovendien zoekt een belangrijk deel van dit geld in de private sfeer zijn weg naar het hoogste rendement, wat in de praktijk al gauw neerkomt op rooibouw en grote prijsstijgingen van land en woningen.

Uit modelberekeningen blijkt dat het economisch systeem veel stabiel wordt wanneer de Centrale Bank het geld creëert op het moment dat de economie dreigt te stagneren (anticyclische sturing). Dat betekent dat de ‘stationaire’ economie, die in de eindige wereld fysiek nou eenmaal niet verder kan groeien, onder de alternatieve omstandigheden wel degelijk stabiel kan zijn. De grenzen aan de groei vormen dan geen economisch probleem meer.

In de huidige situatie van de Europese monetaire unie zou dit betekenen dat geld uitsluitend wordt gecreëerd door de ECB binnen de macro-economische randvoorwaarden van prijsstabiliteit en gewenste inflatie. De daardoor specifiek bepaalde hoeveelheid geld hoeft niet te worden terugbetaald. Private banken scheppen in de nieuwe situatie geen geld meer en worden makelaars op de financiële markten. Op de kortere termijn zou deze hervorming door de ECB (onder Lagarde) kunnen worden gestart als een vorm van ‘green quantitative easing’, waarbij het geld rechtstreeks in de reële economie wordt gebracht zonder dat het geld hoeft te worden terugbetaald.

De conclusie moet zijn dat een economie die binnen de grenzen van de groei niet verder fysiek kan groeien, toch stabiel kan zijn. De overgang naar de stabiele economie van een duurzame samenleving is daarmee praktisch mogelijk. De koerswijziging naar een andere economische structuur komt voort uit een ander waardepatroon en een ander moreel kompas. Zoals beschreven in het boek *Homo Universalis; moreel kompas voor een nieuwe Europese renaissance* (www.klaasvanegmond.nl / de Geus 2019) ligt zo’n moreel kompas besloten in de Europese cultuur, filosofie en geschiedenis. Het legitimeert de hierboven voorgestelde concrete en praktisch uitvoerbare maatregelen en koerst af op een samenleving die aansluit bij de menselijke maat. Als de politieke wil daarvoor kan worden opgebracht, zal het Europa nieuw elan geven.

Michel Schuurman, directeur Politiek en Economie, MVO-Nederland

Klaas van Egmond, hoogleraar Milieukunde en Duurzaamheid,
oud-directeur RIVM en Milieu- en NatuurPlanbureau (thans PBL)
MVO- ambassadeur